

Жалпы Қазақстанда - халық елі үшін жұмыс жасаса, ал үкімет халық үшін жұмыс істесе толыққанды және дамыған мемлекет шығатыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Экономическая теория: учебник / под общ. ред. акад. В.И.Видяпина, А.И.Добрынина, Г.П.Журавлевой, Л.С. Тарасевича // Серия «Высшее образование». – М.: ИНФРА-М, 2003. – 490с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: пер. с англ. // Антология экономической мысли. - М.:Эксмо,2007. – 960с.
3. Маршалл А. Основы экономической науки: пер. с англ. // Антология экономической мысли. - М.:Эксмо,2007. – 832с.
4. www.primeminister.kz
5. www.stat.gov.kz
6. <http://rmebrk.kz/journals/2585/80722.pdf#page=150>
7. <http://jesp.ieconom.kz/wp-content/uploads/2020/04/Sabirova-1.pdf>

Бимағамбет А.Қ., 2 курс, (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Садуақасова М.Б.

ЭЛЕКТРОНДЫҚ АҚША ЖӘНЕ ОНЫҢ ТӨЛЕМ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕГІ РӨЛІ

Ғылым мен техниканың бүгінгі даму жағдайы мен қазіргі қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларын ақпараттандыру барысында ақша есептеу мен өзара есеп айырысудың көптеген жаңа техникалық мүмкіндіктері пайда болды. Осындай жаңа техникалық мүмкіндіктердің бірі – электрондық ақшаны пайдалану.

Қазақстан Республикасының «Төлемдер және төлем жүйелері туралы» 2016 жылғы 26 шілдедегі №11-VI Заңының 1-тарауы, 1-баптың 67 бөлігінде: «электрондық ақша – электрондық нысанда сақталатын және электрондық ақша жүйесінде жүйеге басқа да қатысушылар төлем құралы ретінде қабылдайтын электрондық ақша эмитентінің шартсыз және кері қайтарып алынбайтын ақшалай міндеттемелері» деген анықтама берілген [1]. Электрондық ақша келесі функцияларды орындай алады:

1. Ақшаның айналым құралы ретіндегі функциясы. Ақша айналым құралы ретінде тауарлар мен қызметтердің қозғалысына делдал болады және тауарды тауарға айырбастауға тән жеке және кеңістіктік кедергілерді болдырмауға мүмкіндік береді. Электрондық ақша эмитенттер, алушылар мен төлеушілер арасында байланыс арқылы да осы функцияны орындайды.

2. Ақшаның жинақтау құралы ретіндегі функциясы. Ақшаның осы функцияны орындауы ақша айналымындағы ақшаның үздіксіз қозғалысының мүмкін еместігімен байланысты (ақша ішінара банктік шоттарда, халықтың қолында, шаруашылық жүргізуші субъектілердің қассаларында сақталады). Сонымен қатар, жинақтау функциясын іске асыру депозиттік мультипликатор сияқты құбылыстың пайда болуына мүмкіндік береді. Электрондық ақшаның жинақтау құралы ретіндегі функциясын орындауы электрондық ақшаның тауарлар немесе қызметтер сатылғаннан кейін сақталатынын және болашақта сатып алу қабілетін қамтамасыз ететінін білдіреді.

3. Әлемдік ақша. Бұл функцияны орындау кезінде ақша халықаралық сауда және қаржылық қатынастарға таралады. Сонымен қатар, бұл қатынастар мемлекет пен оның органдары деңгейінде де, жеке кәсіпкерлік субъектілері деңгейінде де туындауы мүмкін. Бұл функция аясында ақша, әдетте, қолма-қол ақшасыз түрде ұсынылады. Электрондық ақша елдер арасындағы есептеулерде қолданылмайды, бірақ оларды қолдану тек эмитент тиесілі мемлекеттің аумағында ғана емес, сонымен қатар одан тыс жерлерде де есеп айырысуға мүмкіндік береді. Бұл қосымшада пайдаланылатын желінің таралу деңгейіне немесе басқа ақпарат тасымалдаушымен жұмыс істеуге байланысты кейбір шектеулер бар. Электрондық ақшаның рөліне келетін болсақ, ол ең алдымен тауарлар мен қызметтерді сатып алушы мен сатушыны біріктіре алатын әмбебап төлем ортасын құрудан тұрады. Қазіргі уақытта Қазақстанда электрондық төлемдер нарығының қарқынды дамуы байқалады. Осы орайда 100 респонденттен (оның ішінде 57,6% әйел адам, 42,4% ер адам) алынған сауалнама нәтижесі бойынша электрондық ақшаны төлем құралы ретінде қолданушылардың үлесі 67,7% құрады және ол негізінен тауарлар мен қызметтерді сатып алу мен тапсырыстар беру үшін пайдаланылатынын көрсетті.

Қазіргі кезеңде электрондық төлем жүйелері, банктер, әлеуметтік желілер, онлайн-ойындар, ұялы байланыс операторлары, интернет-дүкендер, мемлекеттік органдар бір-бірімен белсенді ынтымақтаса бастады. Бұл ретте нарыққа қатысушылар арасындағы виртуалды төлемдер де барлық ықтимал тәсілдермен: электрондық ақшамен, пластикалық немесе виртуалды банк картасының шотынан, ұялы абоненттің дербес шотынан, лезде төлеу терминалдары арқылы және басқа да төлем құралдарын пайдалана отырып жүргізіледі. Өзіне-өзі қызмет көрсету терминалдарында ұсынылған банк қызметтерінің спектрі де айтарлықтай кеңейді. Қолма-қол ақшаны аудару мен тауарларды төлеуден басқа, түрлі қызметтер үшін төлемақы жасауға (ТКШ, ұялы байланыс және т.б.), ақша аударымдарын жүзеге асыруға, қарыздарды өтеуге, салымдарды ашуға және толықтыруға мүмкіндік туды. Ғаламтор желісі арқылы есеп айырысу үшін виртуалды (алдын-ала төленген) карталардың танымалдығы да артып келеді. Осы орайда электрондық төлем қызметтерінің қарқынды дамып келе жатқан нарығы пайдаланушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді (мысалы, "Amazon", "PayPal" немесе "eBay" сияқты әлемдегі ең ірі дүкендер мен қызметтер қабылдайтын ақша").

Қазақстан Республикасының Ұлтық Банкінің мәліметтері бойынша 2020 жылдың 21 қазанына елімізде 28 электрондық ақшалар жүйесі қызмет атқарады, атап айтсақ: «Woopay», «Qiwі кошелек», «Личная Касса», «Paypoint», «ONE», «Номерау», «Халық», «AllPay», «Kaspi Bank», «MyBonus», «Homebank Wallet», «Wallet One», «Казпочта», «PPC», «Indigo24», «Senim», «КАЗЕВРОМОБАЙЛ», «AlmaPay», «Onay Pay», «One Click», «Innopay», «WebMoney Kazakhstan», «Silkpay», «PAYBOX.money», «ASIPAY (АЗИЯПЭЙ)», «Aitu – Платежные решения», «Interpay», «Bloomzed.kz» ЖШС [2].

Нарық айтарлықтай өзгерістерге ұшырады, тауарларды, қызметтерді, ақша аударымдарын төлеу бойынша көптеген жаңа қызметтер пайда болды. Осылайша, электронды есеп айырысу нарығы қазіргі кезеңде тиімді және алдағы уақытта қарқынды дамуды жалғастырады деп қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Заңы «Төлемдер және төлем жүйелері туралы» 2016 жылғы 26 шілдедегі №11-VI ҚРЗ. <http://adilet.zan.kz/>
2. Электрондық ресурс: <https://www.nationalbank.kz>

Болатова С.К., 1курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Шакеев С.С.

COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНА ӘЛЕУМЕТТІК – ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘСЕРІ

Өткен жыл көпшіліктің көкейінде көпке дейін сақталатыны анық. Тосыннан келген дертке дүние жүзі даурығып, экономикаға екпіні де тимей қоймады. Бұрын-соңды болмаған бірталай өзгерістер әлем елдерін есенгіретіп тастағаны рас. Қиындықтар біздің елді де айналып өтпеді. Қауіпті дерттен қалың жұртшылықты сақтау алғашқы орында тұрғандықтан, жеке кәсіпкерлердің жұмысы уақытша тоқтап, көптеген жұмыс орындары өз қызметкерлерін ақысыз демалысқа жіберуге мәжбүр болды. Мәдени-сауық орталықтары да біраз уақыт өз көрермендерімен арадағы байланысты үзіп, мезгілсіз үзіліске кетуге мәжбүр болды. Автобустар арнайы графикпен қатынап, араға үзіліс алғаны тағы бар. Осы орайда, арнайы мамандардың мәліметінші елімізде сауда, транспорт, басқа да қызмет түрлері біршама зардап шеккен. Экономиканың бұлайша құлдырауына транспорт және сауда саласында қосылған құнның төмендеуі қысым түсірген. Жылдың бірінші жартысында транспорт саласы шамамен 15% құлдыраған. Сауда саласы да 11% деңгейінде тарихи құлдырауды басын кешіріп отыр. Әсіресе Алматы секілді сауда айрықша маңызды рөл атқаратын өңірлердің экономикасы біршама әлсіреді.

«Еңбек ресурстарын дамыту орталығы» АҚ вице-президенті Олжас Төлеуовтың сөзінше: «Уақытша жұмыс істейтіндерді ресми түрде жұмыссыздармен қосып есептейтін болсақ, шамамен 880 мың адам болып шығады. Ал бұл жұмыссыздық деңгейінің 4,8 - 5% емес, 9,5% екенін көрсетеді. Жұмыссыздықтың мұндай жоғары көрсеткіші 2000 жылдардың басында ғана байқалғанын айта кету керек», – дейді. Осы айтылған сөздерден-ақ, мәселенің қаншалықты маңызды екенін аңғаруға болады.